

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری کودکان و نوجوانان در حقوق ایران و انگلیس

* محمود ولی زاده

** اصغر عباسی

*** مهدی اسماعیلی

DOI: 10.22096/law.2022.546772.1997

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۶]

چکیده

«لزوم تناسب تعقیب دعوی کیفری» اصلی است که در پرتو آن، به دادستان اختیار داده می‌شود با بررسی دقیق وضعیت فردی بزهکار و نفع عمومی، در صورت مفید نبودن از تعقیب صرف نظر کند. بعد از این که پرونده ایجاد شد و زمینه دادرسی مهیا گردید، دادسرا به این مهم می‌رسد که تعقیب باید اثربخش باشد و جلوگیری، از پیگیری تعقیب بهتر است و قاعده تناسب تعقیب در این نوع پرونده‌ها رعایت گردد؛ یعنی اگر تعقیب در جهت دادرسی عادلانه نیست، تعقیب را متوقف سازد که نوعی قضازدایی است. مفهوم متناسب بودن تعقیب با اصل قضازدایی از اصول مهم در حقوق ایران و انگلستان است. عدالت در دادرسی منصفانه باید با حساسیت خاصی به بزه کودکان و نوجوانان رسیدگی کند و هدف، جلوگیری از ورود آن‌ها به چرخه عدالت جزایی است که موجب دستیابی به رویه‌ای جهت پیش‌گیری از تکرار جرم، ترمیم بزه‌دیده و جایگزین تعقیب است. بنابراین قضازدایی در این قشر از جامعه بهتر جلوه می‌کند. این مقاله با استفاده از روش تحلیلی - توصیفی، ضمن بررسی هریک از این قواعد، تلاش می‌کند تا تجلی‌گاه این اصل در حقوق ایران و انگلیس را دریابد و در مورد اصل متناسب بودن تعقیب در کودکان و نوجوانان بزهکار، به تفاوت‌ها و اشتراکات در حقوق کیفری ایران و انگلستان بپردازد. نتیجه بررسی‌ها این است که شایسته است آثار قضازدایی تبیین شود و راهکارهای به‌کاررفته در حقوق انگلستان، با توجه به ارزش‌های موجود در ایران نیز لحاظ گردد و قانون‌گذار ایران اختیارات بیشتری به دادستان بدهد تا منعطف‌تر عمل کند.

واژگان کلیدی: کودکان و نوجوانان؛ تناسب تعقیب؛ دادرسی عادلانه؛ غیرقضایی؛ انگلستان.

* دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آیت املی، آمل، ایران.

Email: valizadeh.m158@yahoo.com

** استادیار، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس، چالوس، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: drabbasi191@gmail.com

*** استادیار، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

Email: dresmaeli@yahoo.com

مقدمه

دو اصل «قانونی بودن» و «متناسب بودن تعقیب» در حقوق ایران و انگلستان به‌عنوان مؤلفه‌هایی از کارکردهای مطلوب سیاست کیفری در نظر گرفته شده‌است، به‌نحوی که در حقوق انگلستان دادستان برای این‌که بتواند پیگیری قانونی را شروع کند، به‌دنبال پاسخ این سؤال است که آیا تعقیب قانونی متهم برای منافع عمومی لازم است یا خیر و چه شواهد و مدارکی بر اثبات جرم وجود دارد و در چه صورتی می‌توان محکومیت متهم را استنتاج کرد.

در حقوق ایران، اصل تناسب تعقیب، بعد از ورود پرونده به چرخه عدالت کیفری بررسی و نهایتاً اعمال می‌شود. در این راستا، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با پیش‌بینی سازوکارهای انعطاف‌پذیر، همچون تعلیق تعقیب، بایگانی کردن پرونده، میانجی‌گری و صلح میان طرفین، سیاست ترمیمی و قضازدایی را براساس اصل عدم مداخله کیفری در پیش گرفته‌است.^۱ اما در حقوق انگلستان این قاعده ناظر به مرحله پلیسی است. تناسب تعقیب، یکی از کارکردهای مطلوب سیاست جزایی و قضازدایی است که در ابتدای رسیدگی کیفری برای مقام تعقیب، اختیار و آزادی در تعقیب یا عدم تعقیب متهم به ارتکاب جرم را نمایان می‌کند و دادستان در واقع، در مقام تعقیب جرایم است که به نام نماینده جامعه، متهم را تحت تعقیب قانونی قرار می‌دهد. لذا این جامعه است که مالک حق و اختیار تعقیب متهم است و می‌تواند مجرم را تعقیب کند و به سزای عمل خود برساند.^۲ اولین بار قانون کودکان و افراد جوان مصوب ۱۹۶۹، به هشدار پلیس در مورد جوانان و جهت قانونی داد. بخش (۲) ۵ از همین قانون می‌گوید: «اخطار از طرف پلیس» می‌تواند شیوه مناسبی برای رسیدگی به برخی جرایم مربوط به افراد جوان باشد.^۳ در حقوق ایران، اخطار به‌عنوان یکی از اقسام تدابیر تأمینی و تربیتی، در بند «ت» ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی، در پایان فرایند دادرسی در نظر گرفته شده‌است.^۴

بر فرض تحقق انجام بزه، در شرایطی باید مانع از ورود پرونده به دادسرا شد و می‌توان از

۱. عرفان باباخانی، مهران پرسته، و جیمی هرنگ، «ارزیابی عدالت ترمیمی در مرحله پلیسی در نظام کیفری ایران و فرانسه» (همایش بین‌المللی پلیس و عدالت ترمیمی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ۱۳۹۷)، ۶.
۲. محمود آخوندی، آیین دادرسی کیفری، چاپ ۱، جلد ۱ (تهران: نشر سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۶)، ۱۴.

3. Hendrien Lourine Kaal, *The Police Cautioning Of Drug Offenders: Policies Practices, And Attitudes* (England: The University Of Bristol, 2008), 18.

۴. محسن شکرچی‌زاده، آیین دادرسی کیفری انگلستان، قاعده اقتضای تعقیب (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴)، ۲۲.

هشدارهایی استفاده کرد و در بعضی از موارد، با ورود پرونده به دادسرا، اختطاری متناسب با جرم توسط دادستان صورت گیرد که با عنوان «اختطار مشروط جوانان» شناخته می‌شود. تصمیم برای اعمال اختطار مشروط، باعث تعلیق هرگونه رسیدگی کیفری می‌شود. البته با تصویب قانون جرم و بی‌نظمی در سال ۱۹۹۸، «هشدار نهایی» و «تویخ» درمورد کودکان بزهکار، جایگزین «هشدار ساده» شد و بعد از این قانون، اختطار ساده فقط درمورد مرتکبان بزرگسال اعمال شد.

در حقوق انگلستان، هشدار مشروط جوانان، که پس از ورود پرونده به دادسرا با موقعیت‌هایی خاص انجام می‌شود، به «قرار بایگانی پرونده» در حقوق کیفری ایران نزدیک است. بنابراین تصمیم‌گیری برای بایگانی کردن پرونده، مانع از ورود شخص به سیستم قضایی می‌شود. در واقع بررسی قاعده تناسب تعقیب و دریافت تفاوت‌ها و شباهت‌ها، از الزامات اصلی در حقوق کیفری ایران و انگلستان است و جایگاه والایی دارد. در مقاله حاضر، اثبات می‌شود که قضازدایی در مرحله پلیسی و تعقیب‌زدایی از طرف دادسرا، در قلمرو کودکان و نوجوانان بزهکار از اهمیت زیادی برخوردار است، به گونه‌ای که خروجی این مقایسه، به کار بردن راهکارهای مناسب حقوق انگلستان، با توجه به شرایط و سیاست حاکم در ایران باشد.

۱. تعریف اصل تناسب تعقیب

«تناسب تعقیب» رویکردی است که به مقام قضایی اجازه می‌دهد در صورت مفید نبودن تعقیب، از ادامه آن صرف نظر کند. دور نگاه داشتن بزهکاران کم‌سن و سال از سیستم کیفری، باید به عنوان یک برنامه راهبردی مورد توجه قرار گیرد. در این روش، قانون‌گذار با واگذاری اختیار ارزیابی تعقیب و پیامدهای آن به دادستان، امکان توقف تعقیب را فراهم می‌آورد. در برخی از جرایم، نه فقط با تعقیب متهم اصلاحی صورت نمی‌گیرد، بلکه اتخاذ یک سیاست جنایی کارآمد، از جمله کاهش تورم پرونده‌ها، برقراری امنیت بیشتر و رویکرد جایگزین تعقیب، ایجاب می‌کند که دادستان طی شرایطی به‌طور موقت، از تعقیب برخی متهمان دوری کند.

قانون‌گذار ایرانی نیز نمی‌توانست در مواجهه با بحران کیفری، تورم قضایی و وضعیت خاص بزه‌دیده بی‌تفاوت باشد. از این رو، نظام عدالت کیفری به دنبال ناکارآمدی و بحران در حصول اهداف خود، از جمله اصلاح، بازپروری و برقراری امنیت در جامعه، و انتقاد جدی بر رویکرد حداکثری شیوه‌های سنتی تعقیب دعوای عمومی، سعی کرد ایده ترمیم و جایگزین‌های تعقیب را در سال ۱۳۹۲، با هدف تعدیل ازدحام کیفری و توسعه اختیارات

دادستان در حقوق ایران گسترش دهد.^۵ از این رو، دادستان می‌تواند با نگرشی اصلاحی و تربیتی، جبران خسارت بزه‌دیده و به‌خصوص در راستای عدالت ترمیمی، موضوع را مورد سنجش قرار دهد و از تعقیب دعوای کیفری، حتی با وجود دلایل اثبات‌کننده بزهکاری خودداری ورزد. در مواردی هم به حکم قانون، دادستان در صورت اجتماع شرایط مقرر در قانون، باید از تعقیب خودداری کند.

در قاعده متناسب بودن تعقیب، دادستان با اختیار خود، ضرورت تحت پیگرد قرار دادن متهم و یا عدم آن را بررسی می‌کند. در همین چارچوب، بیشتر کشورها تحت تأثیر تجاری که به دست آورده‌اند و همچنین در پرتو اسناد و مقررات بین‌المللی، حداقل به یک رویه در زمینه دادرسی اطفال دست یافته‌اند و آن جداسازی مقررات دادرسی کیفری آنان از مقررات عمومی است.^۶ در قانون عدالت کیفری انگلستان مصوب ۲۰۰۳، اختیار دادستان در زمینه اعمال اصل متناسب بودن تعقیب، محدود به جرایم کم‌اهمیت است و دادستان می‌تواند تعقیبی را که پلیس آغاز کرده است تحت شرایطی متوقف کند. استفاده از متناسب بودن تعقیب منوط به ارزیابی پرونده و سنجش ادله علیه متهم، در تعقیب یا عدم تعقیب است. در حقوق انگلستان، مراجع برخوردار از اختیار اعمال متناسب بودن تعقیب، دادستان و پلیس هستند. پلیس در این کشور می‌تواند جرم را نادیده انگارد و نسبت به مظنون احتیاط پیشه کند، یا آن‌که او را متهم شناخته و تصمیم به تعقیب او بگیرد. اما در حقوق ایران، مرجع برخوردار از این اختیار، منحصراً دادستان است و پلیس از نظر قانونی، از اختیار اعمال متناسب بودن تعقیب برخوردار نیست.

۲. مزیت‌ها و عیوب تناسب تعقیب در کودکان و نوجوانان بزهکار

اصل تناسب تعقیب می‌تواند به‌عنوان یک سازوکار سیاست کیفری افتراقی، در جهت اجرای عدالت بازپرورانه و یا ترمیمی راهنما باشد و از کیفرخواهی در مورد کودکان و نوجوانان بزهکار فاصله بگیرد. در این راستا، ابتدا مزیت‌های این اصل را مدنظر قرار می‌دهیم. بی‌شک از بارزترین مزیت‌های اصل متناسب بودن تعقیب در مورد کودکان و نوجوانان بزهکار، بازاجتماعی کردن آنان است و در کنار این خروجی، به دیگر موارد نیز اشاره می‌شود:

۵. محمد مهدی ساقیان، «حقوق دفاعی متهم در جایگزین‌های تعقیب کیفری»، آموزه‌های حقوق کیفری ۱۶، شماره ۱۷ (۱۳۹۸): ۱۶۱-۱۸۸.

۶. محمدعلی جهانی‌پور، دادرسی کیفری اختصاصی اطفال و نوجوانان بزهکار (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۷)، ۵.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۰۳

- جلوگیری از ورود پرونده به دادگاه از اهداف مهم قضازدایی و اصل تناسب تعقیب است، تا از حجم قضایی شدن رسیدگی به اختلافات و تخلفات کاسته شود و یا پرونده‌های قضایی شده به مسیری غیر از مسیر عادی، هدایت یا منحرف شود^۷ و نتیجه اصلی آن حفظ عزت نفس و کرامت شهروندان خواهد بود. در واقع تأثیر عملی قاعده متناسب بودن تعقیب و قضازدایی، خارج کردن افراد مرتکب جرم از چرخه رسیدگی قضایی است. ورود افراد به دادگاه کیفری به دریافت برچسب مجرمانه خواهد انجامید.^۸ در واقع برچسب مجرمانه به روح افراد خسارت می‌زند. برخلاف خسارت بدنی که به جسم آسیب وارد می‌کند، خسارت روانی خسارتی است که بر ذهن اثر می‌گذارد.^۹ با توجه به توصیه‌های اسناد بین‌المللی، دولت‌ها تلاش می‌کنند تا جای ممکن از ورود کودکان و نوجوانان بزهکار به چرخه قضایی و بازداشت شدن جلوگیری کنند و از نهادهای جایگزین استفاده می‌نمایند. تلاش در این زمینه در سطح بین‌المللی، به‌ویژه در مورد مجرمان بی‌سابقه، بیش از پیش احساس می‌شود.^{۱۰}

- کم شدن تعداد پرونده‌های جزایی: دادرسی عادلانه و منصفانه را می‌توان مشتمل بر شناسایی حقوقی برای متهم و نیز پیش‌بینی تضمین‌هایی برای رعایت آن‌ها دانست که بدون تحقق آن‌ها، دادرسی کیفری نمی‌تواند به عدالت دست یابد.^{۱۱} دور نگاه داشتن کودک از روند رسیدگی دادگاه، که اغلب کند و به‌صورت طولانی است، از هزینه‌های گزاف نظام قضایی جلوگیری می‌کند و از حجم پرونده‌های کیفری در دادگاه اطفال نیز می‌کاهد.^{۱۲} همچنین رعایت مصالح عالی‌تر قربانی جرم، فردی شدن حقوق کیفری، و دوام و قوام حاکمیت، از مزیت‌های تناسب تعقیب بزه کودکان و نوجوانان خواهد بود. هرگونه اقدام و یا تصمیمی که مسئولان حوزه نظام عدالت کیفری برای اطفال و نوجوانان اتخاذ می‌کنند، می‌بایست بر مبنای

۷. ولی‌الله صادقی، «قضازدایی»، در: *دانشنامه سیاست‌گذاری حقوقی*، به کوشش لعیا جنیدی و امیرحسین نیازپور (تهران: ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، ۱۳۹۹)، ۷۴۹.

۸. شکرچی‌زاده، آیین دادرسی کیفری انگلستان، قاعده اقتضای تعقیب، ۳۱.

9. Catherine Elliott and Quinn, *Tort Law*, 11th edition (United Kingdom: Pearson Education Limited, 2017), 101.

۱۰. اصغر خدابنده‌لو خان کندی، «بررسی تطبیقی دادرسی اطفال بزهکار در حقوق ایران و انگلستان» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۲)، ۹۲.

۱۱. فیروز محمودی جانکی، «حق دفاع متهم»، در: *علوم جنایی (گزیده مقالات برای ارتقا دانش دست‌اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران)*، زیر نظر کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر (قم: سلسبیل، ۱۳۸۴)، ۳۶.

12. Penal Reform International and United Kingdom, *Protecting Children's Rights in Criminal Justice System s: A Training Manual and Reference Point for Professionals and Policymakers* (London: Penal Reform International, 2013), 46.

رعایت منافع عالیّه آنان باشد.^{۱۳}

- کاهش بار مالی دادرسی: لحاظ کردن نهادهایی چون تعلیق تعقیب و قرار بایگانی کردن پرونده، رسیدگی سریع و آسان، اتخاذ تصمیماتی مبنی بر اخطار ساده و اخطار مشروط جوانان در جرایم قابل اغماض، به کم کردن دادرسی‌های پرهزینه می‌انجامد و لزومی به اجرای دادرسی کامل نخواهد بود.

در کنار مزیت‌هایی که برشمردیم، این اصل دارای عیوبی نیز هست که می‌توان مواردی را برشمرد:

- در فرآیندهایی قضازدایی که اقرار کردن متهم از شروط آن است، شاید اشخاص با این‌که هیچ جرمی را انجام نداده‌اند و یا حتی قبل از اثبات جرم برای این‌که از چرخه دور باشند، اقرار به جرم می‌کنند و حال آن‌که در صورت عدم اقرار، رسیدگی منجر به براءت فرد می‌شد. بنابراین ممکن است افراد برای فرار از موضوع و ترک سریع‌تر اداره پلیس و دادسرا اقرار به جرم نمایند.^{۱۴}

- در بسیاری از موارد، اثرات نامطلوب ناشی از برچسب زنی، موجب بدتر شدن شرایط آنان خواهد شد و ممکن است منجر به بی‌اثر شدن واکنش‌ها و در نتیجه، روی آوردن آن‌ها به تکرار بزهکاری گردد.^{۱۵} الگوی نظری که بستر را برای گرایش جهانی به سیاست‌گذاری‌های تغییر مسیر (منحرف‌سازی یا قضازدایی)، حبس‌زدایی و کیفرزدایی و سرایت اندیشه‌های ترمیمی به حوزه بزهکاری کودکان و نوجوانان آماده کرده، نظریه برچسب‌زنی و تفکرات «هوارد بکر» است. به باور وی، نظام‌های رسمی عدالت کیفری همواره در کار ددرس‌سازی برای کودکان و نوجوانان هستند و با راه‌اندازی نمایشی رسواگر، در قالب محکومیت و الصاق برچسب‌های معنادار، سبب تقویت و تکرار رفتارهای مجرمانه می‌شوند.^{۱۶} اگر فرد وارد چرخه

۱۳. حسنعلی مؤذن‌زادگان و دیگران، «قضازدایی پلیسی در قبال اطفال و نوجوانان بزهکار مطالعه تطبیقی نیوزیلند، کانادا و ایران»، *فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی* ۳ (زمستان ۱۳۹۵): ۴۷.

۱۴. ویدا وطن‌خواه، «ترمیمی شدن عدالت کیفری اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و انگلستان» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۶)، ۵۲.

۱۵. محمد رضوانی و میلاد طاهریان، «قضازدایی در عدالت کیفری کودکان و نوجوانان با تأکید بر اسناد بین‌المللی و نظام کیفری ایران»، در: *سیاست کیفری کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و بزه‌کار، به کوشش: حسین پور محی‌آبادی (تهران: میزان، ۱۳۹۵)*، ۳۰۷.

۱۶. سارا آقایی، «کاربست ادبیات عدالت ترمیمی در نظام عدالت جهانی کودکان و نوجوانان: مبانی نظری، موانع و ظرفیت‌ها»، در: *چکیده مقالات دومین همایش دوسالانه بین‌المللی عدالت ترمیمی؛ پل ارتباطی میان تمدن‌های جاده ابریشم، سرویراستار: محمد فرجیها (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۷)*، ۱۳۷.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۰۵

عدالت سزادهی شود، سزاکرایی به گذشته نگاه داشته و آینده‌نگر نیست؛ تأثیر اجتماعی کیفر را نادیده گرفته و با توجه به نحوه ارتکاب جرم و بررسی مؤلفه‌های آن، کمتر به ملاحظه‌های اجتماعی درمورد کیفردهی توجه می‌کند^{۱۷} و برچسب مجرمانه می‌خورد. اما تصمیمات مبتنی بر قضازدایی نیز برچسب جدیدی بر فرد وارد می‌کنند، مثل «فردی که در خطر ارتکاب جرم است» یا «فردی که در مرحله قبل از جرم است» یا «فردی که نیازمند نظارت است» که این موارد نیز مهم و قابل توجه هستند.^{۱۸}

۳. آثار اصل متناسب بودن تعقیب در حیطة بزهکاری کودکان و نوجوانان در حقوق ایران و انگلیس

درک درست از مفهوم تعقیب کودک و نوجوان بزهکار به شکل اغماض به معنی خاص کلمه بنا نشده، بلکه اصل بر آن است که واکنش نسبت به ارتکاب خلاف توسط کودک و نوجوان آن‌گونه باشد که توجه به بعضی از نهادهای ارفاقی مانند هشدار ساده و بایگانی پرونده، توبیخ و اخطار نهایی، هشدار مشروط جوانان، تعلیق تعقیب، پذیرش بزهکاری و معامله اتهامی، به‌عنوان جلوه‌های اصل متناسب بودن تعقیب در نظر گرفته شود.

۱-۳. هشدار^{۱۹} ساده و بایگانی کردن پرونده در حقوق کیفری ایران و انگلیس

در تعریف لفظی «هشدار ساده» می‌گوییم که در صورت انجام آن، تعقیب کیفری در مرحله ابتدایی توسط پلیس متوقف می‌شود و از ورود کودک و نوجوان به دادسرا و دادگاه کیفری اجتناب می‌شود. روش هشدار ساده توسط پلیس، از انگلستان به سایر کشورها نیز توسعه یافته است.^{۲۰} هشدار در لغت به معنای نصیحت کردن، آگاه کردن و ترغیب و تشویق کردن است.^{۲۱} هشدار ساده به صورت اخطار شفاهی^{۲۲} است که نباید به‌عنوان یک اخطار در سابقه کیفری فرد مرتکب ثبت شود و همچنین نباید (برخلاف اخطار) در مراحل رسیدگی بعدی در

۱۷. مجید قورچی بیگی و معصومه شهرانی، «میزان صدور احکام بازپرورانه در بزهکاری کودکان و نوجوانان بعد از تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، مجله حقوقی دادگستری ۸۲، شماره ۱۰۲ (تابستان ۱۳۹۷): ۱۶۳.

۱۸. شکرچی‌زاده، آیین دادرسی کیفری انگلستان، قاعده اقتضای تعقیب، ۳۲.

19. Coution.

20. Michael Jasch, *Police And Prosecutions: Vanishing Differences Between Practices In England And Germany* ([n.p]: Institute of Criminal Justice, 2010), 208.

21. Henry Campbell Black, *Black's Law Dictionary West Publishing Co*, 6th edition ([n.p]: 1990), 223.

22. Oral Warning.

دادگاه ذکر شود.^{۲۳} این هشدار، برای جرایم کوچک و بدون بزه‌دیده یا بزه‌دیده‌ای که خسارات وارد شده به وی ناچیز باشد، اعمال می‌شود.^{۲۴}

هشدار ساده باید دارای خصیصه‌هایی باشد: اول آن که حکم نیست، بدین معنی که از آنجایی که پلیس اخطار ساده را صادر می‌کند، شکلی از صدور یک حکم نیست.^{۲۵} دوم این که مطلق است، یعنی پلیس نمی‌تواند شرطی در خصوص انجام وظیفه‌ای مشخص، مثل جبران خسارت کردن^{۲۶} یا پرداخت غرامت به قربانی را قرار دهد.

برای صدور هشدار، باید دلایل مناسبی برای اثبات یک جرم وجود داشته باشد. در این مورد آمده است: بایستی ادله مناسب مربوط به جرم یا تقصیر مرتکب برای ارائه یک محکومیت واقعی مورد نظر وجود داشته باشد و هنگامی که ادله معیارهای لازم را نداشته باشند، نمی‌توان اخطار صادر کرد.^{۲۷}

در حقوق کیفری انگلستان، در مراحل اولیه قبول هشدار، محدودیتی برای صدور اخطار از نظر نوع جرم وجود نداشته است، اما به تدریج ایرادات ناشی از این روش دولت را بر آن داشت که در آخرین آیین‌نامه‌ها، حتی صدور اخطار ساده برای جرایمی که فقط با صدور کیفرخواست قابل تعقیب هستند را ممنوع اعلام کند. دستورالعمل ۱۶/۲۰۰۸ اعلام می‌دارد: هشدار ساده باید در مورد جرایم سبک به کار رود. تا زمان اجرای دستورالعمل ۱۸/۱۹۹۴، صدور اخطار رسمی برای مرتکبان زیر ۱۸ سال نیز امکان‌پذیر بود. کاربرد هشدار در جرایم مرتکبان زیر ۱۸ سال، برای پلیس یک کارکرد مطلوب محسوب می‌شد، اما قانون جرم و بی‌نظمی، در سال ۱۹۹۸ «توییح» و «هشدار نهایی» را در مورد کودکان معارض قانون جایگزین «اخطار» نمود. لذا امروزه اخطار تنها درباره مرتکبان بزرگسال استفاده می‌شود.^{۲۸} همچنین عواملی مانند عمد در ارتکاب، و شرایط مجرم بعد از ارتکاب جرم، شامل ندامت

23 John Sprack, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, 13th edition (England: Oxford University Press, 2014), 79.

24.E Glotova, "Le rappel à la loi pour les mineurs , une expérience personnelle," *Journal du droit des jeunes* 2016/1, N° 351-352 (2016): 62-66.

25. Richard Stoate, *National Standards for Cautioning* (Revised), No. 1, Note 1A.

26. Payment of Compenstation to the Victims.

27. Gary Slapper and David Kelly, *The English Legal System: 2009-2010*, 10th edition (Abingdon: Routledge Cavendish, 2009), 485.

28. Michael T. Molan, *Sourcebook on Criminal Law*, 2nd edition (London: Cavendish Publishing: 2001), 10.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۰۷

مرتکب و عذرخواهی از قربانی، امکان استفاده از اخطار را بیشتر می‌کند. براساس دستورالعمل ۱۶/۲۰۰۸، به هنگام بررسی این مورد که آیا اخطار ساده مناسب است یا خیر، به سابقه کیفری مجرم هم التفات می‌شود.^{۲۹}

یکی از موارد مهم در اخطار ساده، مجری مسئول صدور و فرایند اجرایی صدور اخطار در حقوق انگلیس است. اولین نهادی که از این وسیله برای حل و فصل پرونده‌های کیفری بهره گرفته است، پلیس بوده. تردیدی وجود ندارد که پلیس نقش عمده و مستقیمی را در مرحله تأمین یا تدارک پرونده برای نظام کیفری ایفا می‌کند. با مقایسه و تطبیق حقوق کیفری ایران و انگلیس در زمینه پلیس، بایستی گفت با توجه به گرایش بیشتر آیین دادرسی کیفری ایران به سیستم رومی - ژرمنی، و این که در این نظام، پلیس اغلب زیر نظر مقامات قضایی تحقیق انجام وظیفه می‌کند، وظایف آن بسیار محدودتر از وظایف و اختیارات پلیس در انگلستان است.

مرتکب پس از دستگیری و بازداشت در کلاتتری و یا در صورت حضور داوطلبانه در کلاتتری و دریافت اخطار، براساس قانون پلیس و ادله کیفری^{۳۰}، حق مشاوره حقوقی و ویژه را خواهد داشت و متهم نباید برای اخذ تصمیم آنی برای پذیرش اخطار ساده تحت فشار قرار داده شود.

قضازدایی در کنار دو مفهوم دیگر، یعنی کیفرزدایی و جرم‌زدایی، از مکانیسم‌های جدید سیاست جنایی هستند که برای جلوگیری از ورود افراد به چرخه عدالت کیفری مورد استفاده قرار می‌گیرند.^{۳۱} سخن گفتن از قضازدایی اعمال اطفال و نوجوانان اشاره به کاستن از میزان مداخله بزهکاران کودک و نوجوان در سیستم عدالت کیفری دارد. هرچند که قضازدایی از جرایم نوجوانان به اشکال مختلف قابل اجرا است، لیکن از رهگذر نقاط تماس، اعمال راهبردها، اهداف و شناسایی یک تعریف جهانی امری دشوار است.^{۳۲} برخی بر این عقیده‌اند که بیشتر پرونده‌های کیفری مربوط به کودکان، بعد از سال ۱۹۸۵، توسط پلیس اخطار دریافت کرده‌اند، که این میزان

29. Home Office Circular 16/2008, Op. Cit, No9.

30. Police and Criminal Evident, Act 1998.

۳۱. نسرین مهرا، عدالت کیفری کودکان و نوجوانان (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۰)، ۱۶۴.

32. James V. Ray and Kristina Childs, "Juvenile Diversion," in *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice*, eds. Marvin D. Krohn and Jodi Lane (Oxford: Willey-Blackwell, 2015), 422.

برای پسران ۹۰ درصد و برای دختران ۹۷ درصد در سال ۱۹۹۳ بوده است.^{۳۳}

در حقوق کیفری ایران، هشدار در مرحله تعقیب که به مفهوم جلوگیری از ورود پرونده به سیستم قضایی باشد، وجود ندارد. اخطار و تذکر در قانون مجازات اسلامی، نه به عنوان یک جایگزین تعقیب عمومی، بلکه به عنوان پاسخ به جرم و در حکم دادگاه قید می شود.^{۳۴} در جرایم مربوط به اطفال، قانون گذار در بند ب ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی نیز سپردن طفل یا نوجوان به اشخاص دیگر اعم از حقیقی و حقوقی را، در صورت عدم صلاحیت والدین یا اولیا یا سرپرست قانونی یا عدم دسترسی به آنان تجویز کرده است. لیکن بند پ ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی به بیان اقدامات تأمینی و تربیتی در خصوص اطفال و نوجوانان پرداخته و قانون گذار نصیحت به وسیله قاضی دادگاه را تجویز کرده است که نوعی هشدار تلقی می شود. در ادامه و در بند ت، اخطار و تذکر و یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم پیش بینی شده است. ولی قرار بایگانی کردن پرونده اصولاً در راستای اجرای اصل متناسب بودن تعقیب و در واقع یکی از جایگزین های تعقیب توسط دادستان لحاظ شده و بنابراین در متن اولیه لایحه قانون آیین دادرسی کیفری، صدور این قرار از اختیارات دادستان در نظر گرفته شده بود، به دلیل این که این قرار تنها در جرایم سبک یعنی جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸ پیش بینی شده بود و در این جرایم، با طرح مستقیم پرونده در دادگاه، تحقیقات مقدماتی و رسیدگی توسط قاضی دادگاه صورت می گیرد (ماده ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری).

قوانین متعددی وجود دارند که در آن ها اخطار را در واقع نوعی محکومیت در پایان دادرسی می دانند. مثلاً موضوع مواد ۱۳ و ۱۶ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام، اخطار را با عنوان مجازات در اولین مقابله با متهم، مطرح کرده است و در حالتی که جرم تکرار شود، سایر مجازات ها نیز پیش بینی شده است، و لذا در قانون تعزیرات حکومتی در امور بهداشتی و درمانی، هشدار به مرتکب جرم یکی از اقسام مجازات مرتبه های اول در نظر گرفته شده است. مشخص می شود که هشدار و دادن تذکر برای کودکان و نوجوانان در حقوق کیفری ایران یک روش اصلاحی و تربیتی و در راستای کیفرزدایی است و نه قضازدایی، و صرفاً در جرایم تعزیری و حدود و

33. Land Morris Gelsthorp, "Much Ado about Nothing: A critical comment on Key Provision Relating to Children in the Crime and Disorder Act," *Child and Family law Quarterly* 11, no. 3 (1998): 210.

۳۴. بهروز نوروزی و دیگران، «اصل اقتضای تعقیب در قلمرو جرایم اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و انگلستان»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۳۴ (۱۳۹۶): ۱۶۱.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۰۹

قصاص به‌عنوان مجازات پذیرفته شده است. اما قرار بایگانی پرونده در جرایم مستوجب حد، قصاص و دیات و تعزیرات درجه ۱ تا ۶ قابل اعمال نیست.^{۳۵} این قرار در جرایم کم‌اهمیت (تعزیرات درجه ۷ و ۸) که اطفال و نوجوانان بزهکار مرتکب می‌شوند، با اخذ التزام کتبی از متهم، می‌تواند شیوه مناسبی باشد که به استناد آن، کودکان معارض قانون به محاکم جزایی وارد نشده و برچسب مجرمانه نخورند.

در ماده ۸۰ ق.آ.ک، در قرار بایگانی نمودن پرونده نیز اصلاحاتی به عمل آمد و درمورد مقام صادرکننده این قرار، از کلمه «مقام قضایی» به جای «دادستان» استفاده شد و او می‌تواند با ملاحظه وضع اجتماعی و سوابق و احوال و در صورت ضرورت، با اخذ التزام کتبی فقط یک بار از تعقیب متهم خودداری نماید و قرار بایگانی پرونده را صادر کند. شیوه بایگانی کردن پرونده در حقوق انگلستان جایگاهی ندارد.^{۳۶} بایگانی کردن یک تصمیم اداری است که در پرتو آن، مقام تعقیب پس از اتخاذ تصمیم مبنی بر تعقیب نکردن دعوای کیفری، دستور ضبط آن را می‌دهد. در ماده ۲۲ قانون مربوط به تشکیل شرکت پست، مصوب ۱۳۶۶ که یکی از جلوه‌های بایگانی نمودن پرونده است آمده است: «چنانچه متهم برای اولین بار مرتکب یکی از جرایم مذکور در مواد ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹ و ۲۰ شده باشد و دادستان تشخیص دهد با وعظ، توبیخ یا تهدید یا اخذ تعهد تأدیب خواهد شد و خسارت وارده به صاحب کالا را جبران نموده باشد، با اعمال یکی از موارد تأدیب فوق، پرونده را بایگانی می‌کند.»^{۳۷}

۲-۳. مؤاخذه و اخطار نهایی در حقوق ایران و انگلیس

مؤاخذه در واقع شکلی از خاتمه دادن به فرآیند کیفری، خارج از دادگاه است که با توجه به شدت جرم و نیز شرایط ارتکاب اولین جرم توسط مرتکب کودک و نوجوان صادر می‌شود. برنامه هشدار نهایی^{۳۸}، سیستم مؤاخذه، توبیخ^{۳۹} و هشدار نهایی^{۴۰} را برای مجرمان ۱۰ تا

۳۵. علیرضا میلانی و علی یورقاسم، «بایگانی کردن پرونده کیفری»، فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی ۲، شماره ۱ (۱۳۹۵): ۱۳.

۳۶. علیرضا جمشیدی و علیرضا نوریان، «متناسب بودن تعقیب کیفری: مفهوم، مبانی و جلوه‌ها در حقوق ایران و انگلستان»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۱، شماره ۳ (۱۳۹۲): ۱۵۲.

۳۷. امیرحسین نیاز پور، توافقی شدن آیین دادرسی کیفری، چاپ ۱ (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۰)، ۱۶۹.

38. The Final Warning Scheme.

39. Reprimand.

40. Final Warning.

۱۷ سال مشخص می‌کند. شرایط و وضعیت صحیح صدور اخطار ارتکاب این است که فرد برای دفعه اول مرتکب جرمی شود، ولی برای مجرمی که بار دوم مرتکب جرمی شود، هشدار نهایی صادر خواهد شد و انجام تعقیب و متهم کردن برای مجرم جوانی که جرم شدیدتری مرتکب شده، یا بر ارتکاب جرم خود اصرار می‌کند مناسب خواهد بود.^{۴۱}

از نتایج و آثار مؤاخذة، توبیخ و هشدار نهایی، می‌توان دریافت که اگر فرد مرتکب توبیخ و هشدار نهایی دریافت کند و سپس جرم جدیدی را انجام دهد، این تکرار جرم بیان‌کننده بی‌فایده بودن توبیخ و هشدار نهایی است و این نکته بر کارهای بعدی پلیس مؤثر خواهد بود. از نتایج دیگر توبیخ و هشدار نهایی، ثبت آن به‌عنوان سابقه فرد جوان و استفاده از آن در دادرسی‌های بعدی است. مرکز پلیس می‌تواند در موارد خاص، ثبت توبیخ و هشدار نهایی را در دسترس کارفرمایان بالقوه قرار دهد، برای مثال در مواردی همچون کار کودکان، بیماران، افراد بی‌دفاع، اجرای عدالت و یا موضوعات مربوط به صداقت مالی. این امر که دریافت توبیخ و هشدار نهایی بتواند محدودیت‌هایی برای مجرم جوان، از نظر استخدام در برخی از مشاغل حساس فراهم آورد، بایستی به‌عنوان یک روش مناسب در کشور ما نیز الگوبرداری شود.^{۴۲}

پلیس بعد از صدور هشدار نهایی به‌صورت قانونی، باید مجرم جوان را به تیم بزهکاری جوانان^{۴۳} ارجاع دهد. گروه رسیدگی نیز قانوناً موظف است در مورد مجرم جوان ارزیابی انجام دهد و در بسیاری مواقع برنامه مداخله‌ای را که هدف آن جلوگیری از ارتکاب مجدد جرم است ارائه نماید. برنامه‌های مداخله‌ای^{۴۴} بایستی شامل یکی از عناصر جبران خسارت مستقیم به قربانی یا جامعه باشد. داوطلبانه و اختیاری بودن، یکی از ویژگی‌های ذاتی توبیخ و هشدار نهایی است.

هدف طرح هشدار نهایی، حل و فصل جرایم کودکان و نوجوانان، قبل از ورود به سیستم دادگاهی اعلام شده است. هدف اصلی سیستم عدالت جوانان، در بخش ۳۷ قانون جرم و بی‌نظمی سال ۱۹۹۸، جلوگیری از ارتکاب جرم و جنایت توسط کودکان و جوانان اعلام شده است. یکی دیگر از اهداف صدور هشدار نهایی براساس قانون جرم و بی‌نظمی، حصول اطمینان از این امر است که دادگاه پرونده جوانانی را که پس از دریافت هشدار بار دیگر

41. Martin Hannibal and Lisa Mount Ford, *LPC Handbook on Criminal Litigation*, 1st published (Oxford: OUP Oxford, 2008), 483.

۴۲. شکرچی‌زاده، آیین دادرسی کیفری انگلستان، قاعده اقتضای تعقیب، ۱۴.

43. The Youth Offending Team (YOT).

44. An Intervention Program.

مرتکب جرمی شده‌اند، به سرعت مورد بررسی قرار می‌دهد. یکی دیگر از اهداف اخطار نهایی در مورد جوانان، رضایت قربانی جرم اعلام شده و هدف غایی صدور هشدار نهایی منافع جامعه است. اهمیت این موضوع تا جایی است که حتی دادستان سلطنتی نیز بایستی در تصمیم به تعقیب و یا عدم تعقیب، منافع جوانان و نفع عمومی را به صورت هم‌زمان در نظر بگیرد و دادستان سلطنتی نباید تعقیب را تنها به دلیل سن مدعی علیه رها کند.^{۴۵}

طرح توییح و اخطار نهایی یکی از نمودهای اعمال قاعده متناسب بودن تعقیب در حقوق کیفری ایران، هدف گذاری نشده است، اما لحاظ موادی از قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷/۲/۲۳، ما را به این نکته می‌رساند که قانون‌گذار از توییح کتبی به عنوان یک مجازات در پایان دادرسی استفاده کرده است. با وجود این، در ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی در مورد مرتکبین کودک و نوجوان ۹ تا ۱۵ سال شمسی، به دادن نصیحت توسط دادگاه اشاره شده است و شاید این ادبیات ملازمه‌ای با توییح و سرزنش در حقوق انگلستان داشته باشد. اما با توجه به این که در مقام بیان مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی بوده، با هدف اصلی متناسب بودن تعقیب که در واقع متوقف نمودن مرتکب در ابتدای دادرسی کیفری و مانعی برای ورود او به سیستم قضایی و تحمیل تبعات تعقیب و رسیدگی است، همخوانی ندارد.

۳-۳. هشدار مشروط کودکان^{۴۶} در حقوق ایران و انگلیس

می‌توان این گونه بیان کرد که اخطار مشروط جوانان در واقع هشدار است که در شرایطی برای کودکان بزهکار صادر می‌شود و شروطی دارد که مرتکب باید این شروط ضمیمه شده را اجرا نماید.^{۴۷} اخطار مشروط، حکم نهایی محکومیت نیست و لذا تبعات صدور حکم محکومیت را ندارد. اخطار مشروط جوانان اجباری نیست و کودک و نوجوان بزهکار، در تمامی مراحل پذیرش این اخطار و اجرای شروط اخطار، از اختیار کامل برخوردار است و در هر مرحله آزاد است که پس از بیان عدم رعایت شروط، تقاضای اعمال تعقیب قانونی را داشته باشد. اخطار مشروط، با شرایطی است که عدم تعقیب کیفری در این مورد، به اطاعت از آن‌ها یعنی اجرای شروط مذکور در زمان تعلیق بستگی دارد. قانون مهاجرت و عدالت کیفری

45. Home Office Circular, Annex C, Op. Cit, No 8-8, 2006, 14.

46. Children conditional caution.

47. Code Of Practice for Youth Conditional Cautions For 16 & 17 Year Olds, Crime & Disorder Act 1998, No 66A, 2009, 2.

سال ۲۰۰۸ در بخش ۴۸ خود با اصلاح قانون جرم و بی‌نظمی ۱۹۹۸، کاربرد اخطارهای مشروط را برای افراد جوان بین ۱۰ تا ۱۷ سال توسعه داده است.^{۴۸}

از لوازم صدور اخطار مشروط آن است که مرتکب جوان نباید سابقه محکومیت قبلی داشته باشد.^{۴۹} شرط اصلی صدور اخطار مشروط جوانان آن است که مرتکب باید نزد افسر پلیس به جرم خود اعتراف کند. پذیرش و قبول بزه‌دیده شرط صدور اخطار مشروط جوانان نخواهد بود. از آثار مهم پذیرش اخطار مشروط، تعلیق تعقیب خواهد بود. به بیانی دیگر، تصمیم برای عملی کردن اخطار مشروط جوانان، موجب تعلیق هرگونه عملیات کیفری می‌شود، در عین حال، به جوان بزه‌کار زمانی داده می‌شود تا شرایط ارائه‌شده را قبول نماید.^{۵۰}

بعد از این که اخطار مشروط جوان صادر شود، اگر شخص مجدداً مرتکب جرمی شود، درمورد صدور حکم براءت مشروط برای او، اختیار عمل زیادی وجود ندارد. اطلاعات کودک بزه‌کار، برای اقدامات مدنی به بزه‌دیده داده می‌شود.^{۵۱} اگر اخطار مشروطی صادر شود که لوازم آن لحاظ نشده، جزو سوابق جوان بزه‌کار ثبت خواهد شد و در صورتی که تعقیب جهت بزه اول، در پی عدم رعایت شرایط ضمیمه‌شده به اخطار مشروط شروع شود، دادستان باید مطمئن شود که دادگاه از واقعیت صدور اخطار مشروط و جزئیات مشروط ضمیمه‌شده به اخطار و مقدار رعایت نسبی شرایط مطلع گردد.

حیطه به‌کارگیری هشدارهای مشروط برای افراد جوان بین ۱۰ تا ۱۷ سال، در سال ۲۰۰۸ و با تصویب قانون مهاجرت و عدالت کیفری، گسترش پیدا کرد. به بهانه بخشی از یک جهت‌گیری مرحله‌به‌مرحله، اخطار مشروط جوانان امروزه فقط برای جوانان سنین ۱۶ و ۱۷ سال به کار می‌رود. اخطار مشروط جوانان به‌عنوان بخش بعدی هشدار، و توییح به‌عنوان ابزاری جهت حل و فصل جرایم سنگین‌تر است که ممکن است در سابقه فرد، توییح و یا هشدار نهایی ثبت گردد.

جرایمی که می‌توان برای آنها اخطار مشروط جوانان صادر کرد عبارت‌اند از:

48. Code Of Practice for Youth Conditional Cautions For 16 & 17 Year Olds, Laid Before Parliameny In Draft Pursuant To Section 66 G Of The Crime And Disorder Act1988 Subject To Approval By A Resolution Of Each House Of Parliament, 2009, 1-2.

49. Code Of Practice for Youth Conditional Cautions For 16 & 17 Year Olds, 2, No 2-1.

50. Code Of Practice for Youth Conditional Cautions For 16 & 17 Year Olds, 2, No 1-4.

51. Code Of Practice For Youth Conditional Cautions For 16 & 17 Year Olds, 2, No 12-4, 5.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۱۳

الف- جرایم و شروع به جرایم مطرح شده در قوانین سرقت ۱۹۶۸ و ۱۹۷۸، کلاهبرداری ۲۰۰۶، تخریب ۱۹۷۱، مواد مخدر ۱۹۷۱، ترافیک جاده‌ای ۱۹۸۸ و قانون ثبت و مالیات ۱۹۹۴.

ب- جرایم صرفاً اختصاری^{۵۲} از قبیل تهاجم عادی، حمله به افسر پلیس، بخش ۴ و ۴ A قانون نظم عمومی ۱۹۸۶^{۵۳}.

از شروط ملحق دیگر که به اخطار مشروط جوانان اضافه می‌شوند، به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

- شروط جبرانی^{۵۴}: این شروط به جبران زیان‌هایی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم توسط مجرم وارد شده، کمک می‌کنند. این شروط می‌توانند شامل عذرخواهی، تعمیر، و یا درست کردن هریک از خسارات وارده باشد، به شرطی که رضایت قربانی را در پی داشته باشد.

- شروط اصلاحی یا بازتوانی^{۵۵}: شروط بازتوانی در واقع الحاقاتی هستند که به اخطار منضم می‌شوند و به اصلاح رفتار مجرم کمک می‌کنند، احتمال ارتکاب مجدد جرم را کاهش می‌دهند و بازگشت مجدد مجرم جوان به جامعه را تسهیل می‌کنند.^{۵۶}

- شروط تنبیهی: این شروط شامل پرداخت جریمه مالی، کار بدون دستمزد یا حضور در مکانی خاص برای انجام فعالیتی توافق شده هستند. زمانی که ارائه پاسخ مقتضی و مناسب به رفتار مجرمانه‌ای لازم است، شرط جزایی ممکن است به‌طور مجزا یا به همراه سایر شروط صادر شود. یکی از مصادیق بارز شروط تنبیهی، پرداخت جریمه مالی است. در این زمینه می‌توان به ماده (۲) ۶۶ قانون اصلاح قانون جرم و بی‌نظمی اشاره کرد.^{۵۷}

- شروط محدودکننده^{۵۸}: شروطی هستند که محدودیت‌هایی را به کودک معارض قانون

52. Summary Only Offences.

53. The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions Annex A: Offences That May Be Youth. Conditionally Cautions, Summary Only Offences.

54. Reparation Conditions.

55. Rehabilitative Conditions.

56. Code Of Practice for Youth Conditional Cautions for 16 & 17 Year Olds, 2, No 6-1, 7-1.

۵۷. شروط پرداخت جریمه مالی نمی‌تواند به اخطار مشروط جوان مجرم ضمیمه شود، مگر این که جرم یا توصیف تعیین شده، در دستورالعملی که توسط وزیر منصوب ملکه صادر شده است، تعیین شده باشد.

58. Restrictive conditions.

تحمیل می‌کند و تنها زمانی می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند که بتوانند نقشی در رسیدن به هدف اصلاح، بازتوانی و یا تنبیه افراد داشته باشند. چنین شرایطی را می‌توان جهت بازداری مجرم در برخورد با افراد، رفتن به برخی مکان‌ها یا شرکت در برخی فعالیت‌ها به کار برد.

- شروط عدالت ترمیمی: چرخه‌های عدالت ترمیمی می‌تواند برای کمک به تعیین شروط ضمیمه‌شده به اخطار مشروط مورد استفاده قرار گیرند. همچنین مشارکت در فرایند عدالت ترمیمی ممکن است به خودی خود شرطی از اخطار باشد. در چنین مواردی، مشارکت مثبت در این فرایند، تمام آن چیزی است که مجرم برای رعایت شرایط به‌طور قانونی نیاز دارد و هر اقدامی ناشی از فرایند عدالت ترمیمی، توافقی اختیاری بین مجرم و قربانی را تشکیل می‌دهد.

از نهادهایی که در صدور اخطار مشروط تأثیر بسزایی دارد، پلیس است. در مرحله اولیه، افسر پلیس تعیین می‌کند که مدارک کافی برای متهم کردن وجود دارد یا خیر. سپس بایستی پرونده را به دادستان مربوطه ارجاع دهد تا تعیین شود که آیا اخطار مشروط جوانان صادر شود یا فرد جوان متهم شود. وظیفه دیگر پلیس آن است که به قربانی جرم اطلاع دهد که مورد ممکن است برای صدور اخطار مشروط بررسی شود. مسئول نهایی صدور اخطار مشروط جوانان و تعیین‌کننده اصلی شروطی که باید به اخطار ضمیمه شوند دادستان است. در مقام صدور و تعیین شرایط، دادستان‌ها براساس قانون عملی اخطار مشروط جوانان، و راهنمایی رئیس دادستانی، در مورد صدور اخطار مشروط جوانان عمل خواهند کرد. بنابراین تصمیم‌گیری برای پیشنهاد اخطار مشروط و شروطی که باید ضمیمه شود، فقط توسط دادستان انجام می‌شود و این تصمیم به عهده فرد ذی‌صلاح نیست. در صورت امکان، تصمیم باید توسط دادستان ویژه در امور جوانان گرفته شود.

مراحلی که می‌توان برای صدور اخطار مشروط جوانان در نظر گرفت عبارت‌اند از:

۱- وهله قبل از اتهام: در این گام، دادستان بررسی می‌کند که آیا اخطار مشروط جوانان با شرایط مورد دعوا و همچنین شرایط جوان بزهکار متقاضی است یا خیر. نهایتاً این دادستان است که باید تعیین کند آیا اخطار مشروط جوان گزینه مناسبی است یا خیر،^{۵۹} یعنی هنگامی که بررسی مربوط به مدارک مطابقت کرد، دادستان بایستی متقاعد شود که با اعمال شرایط مناسب برای جوان بزهکار با هدف جبران، اصلاح، بازتوانی یا مجازات، منافع قربانی، جامعه و نیازهای مجرم جوان به بهترین شکل ممکن رعایت می‌شود. این تصمیم دادستان است که

59. The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions, 2010, Op. Cit, No 1-1.

تعیین می‌کند که در تمامی شرایط دعوا، تا چه حد باید نظرات قربانی نقش داشته باشد. هر یک از نظرات قربانی چه در پشتیبانی از پیگیری قانونی باشد و یا مخالفت آن، ناپستی برجسته ملاحظه شود، ولی برای دادستان در تعیین اقدام مناسب مدنظر قرار داده می‌شود.

جهت اجرای این چرخه، دادستان دو ارزیابی انجام خواهد داد:

مرحله ابتدایی: در مرحله اولیه، دادستان مشخص می‌کند که آیا شرایط لازم از نظر مدارک و شواهد، مقتضی صدور اخطار مشروط جوانان است یا خیر و اگر مناسب است، آیا این مورد دعوا برای اجرای اخطار مشروط جوان مجرم مناسب است یا خیر.

ارزیابی پایانی دادستان: با در نظر گرفتن نظرات و ارزیابی گروه رسیدگی‌کننده به جرایم جوانان، دادستان مشخص می‌کند که آیا اخطار مشروط جوان مجرم مؤثر خواهد بود و بایستی به او پیشنهاد شود یا خیر.

۲- گام بعد از اتهام^{۶۰}: زمانی که جوانی به جرمی متهم شود، ولی گمان رود که برای این مورد، صدور اخطار مشروط گزینه مناسب‌تری بوده است، موضوع توسط دادستان مورد بازنگری قرار می‌گیرد. دادستان مسئول بازنگری باید بررسی کند که آیا باید اخطار مشروط صادر شود یا خیر. سپس باید دادستان مطمئن شود که جوان به گروه رسیدگی‌کننده به جرایم جوانان ارجاع داده می‌شود تا یک ارزیابی سریع برای تشخیص شرایط پیشنهادی صورت گیرد. پیگیری قانونی کنونی باید به تعویق بیفتد تا وقتی که معین شود اخطار مشروط جوان باید انجام گیرد یا نه.^{۶۱}

در زمان پیگیری هرگونه جرمی، در مرحله اول دادستان تعیین می‌کند که آیا توییح رسمی یا صدور هشدار مناسب است یا خیر. اخطار مشروط جوان هنگامی صادر می‌شود که جرم مرتکب شده جدی‌تر از آن است که بتوان آن را با توییح یا هشدار رسیدگی کرد، یا توییح و هشدار قبلاً انجام شده است.^{۶۲} نهایی کردن شرایط اخطار مشروط با دادستان است. چنانچه تیم ارزیاب جرایم جوانان وقت بیشتری برای بررسی بزهکار جوان و شناسایی شرایط مناسب و برنامه ارجاعات نیاز داشته باشد، پلیس باید مجرم جوان را با شرط ضامن آزاد کند تا در صورت لزوم بتواند مجرمان جوانی را که به قید ضمانت آزاد شده‌اند، تحت شرایط ضمانت

60. Post Charge.

61. The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions, 2010, Op. Cit, No 3-4.

62. The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions, 2010, Op. Cit, No 4.

مشروط^{۶۳} قرار دهد.

زمانی که دادستان، پس از ارزیابی گزارش گروه رسیدگی کننده به جرایم جوانان تصمیم بگیرد که اخطار مشروط روش مناسبی است، یک افسر پلیس با استفاده از اطلاعات دریافتی از گروه رسیدگی کننده به جرایم جوانان، هرگونه ضمانتی را که فرد جوان مورد ارزیابی گروه رسیدگی کننده به جرایم جوانان تحت آن قرار داشت، لغو می کند.

هنگامی که لوازم منضم به اخطار مشروط جوان مجرم مشخص شود، دادستان بایستی راهکاری را در نظر بگیرد، که به وسیله آن عدم رعایت شروط اثبات شود. اگر اثبات شود که شروط ضمیمه شده به اخطار رعایت نشده، این آثار قابل تصور است:

الف- عدم رعایت منضمات با معذورات منطقی: در این حالت دادستانها باید به دنبال اعمال یک رویکرد حل مسئله با هدف تغییر رفتار مجرم جوان و یا جبران خسارت برای قربانی جرم باشند. این دو هدف در اولویت قرار دارند. اگر عذر منطقی وجود داشته باشد، دادستان با مدنظر قرار دادن نظرات گروه رسیدگی کننده به جرایم جوانان، تصمیم می گیرد که مدت زمان برقراری این شرایط را تمدید کند و یا شرایط اولیه را تغییر دهد. اگر عدم رعایت نسبی باشد، دادستان تصمیم می گیرد که اخطار مشروط را کامل فرض کند و در صورتی که منافع عمومی در مورد دعوا نیاز به اقدام بیشتر ندارد، پرونده اجرای شرایط را خاتمه یافته فرض می کند.

ب- عدم رعایت منضمات بدون معذورات منطقی: وقتی که مجرم جوان، بدون عذر موجه، شرایط ضمیمه شده به اخطار را رعایت نمی کند با موارد ذیل مواجه خواهد شد:

- تعقیب: عدم رعایت شرایط به خودی خود جرم نیست، بلکه ممکن است منجر به تعقیب جرم اولیه شود. هنگامی که هیچ عذر موجهی برای عدم رعایت شرایط وجود ندارد، اخطار مشروط جوان لغو و اقدامات کیفری برای جرم اولیه آغاز می شود.

- بازداشت: زمانی که افسر پلیس دلایل منطقی برای عدم رعایت شرایط ضمیمه شده به اخطار مشروط جوان مجرم بدون هیچ عذر منطقی را در اختیار دارد، وارد عمل می شود. در این فرض، مجرم جوان باید تنها در صورت لزوم و در کوتاهترین مدت ممکن بازداشت شود تا درباره دلایل نقض شرایط توسط او با جویی و تحقیق شود. اگر مشخص شود این امر در

63. Bail Conditions.

زمان کوتاه امکان‌پذیر نیست، مجرم جوان باید به قید وثیقه آزاد گردد.

- ارائه اطلاعات به دادگاه: هرگاه پس از عدم رعایت شرایط، تعقیب قانونی انجام شود، دادستان بایستی اطمینان حاصل کند که دادگاه از صدور اخطار مشروط جوان مجرم که شرایط آن را رعایت نکرده است، آگاه است. در این مورد، چنانچه جزئیات شرایط به دادگاه در بررسی مورد دعوا کمک می‌کند، بایستی ارائه شود.^{۶۴}

در حقوق کیفری ایران، تأسیسی با عنوان «اخطار مشروط جوانان» وجود ندارد و همان‌طور که در مبحث اخطار گفته شد، اخطار مطلق یکی از ضمانت‌اجراهای کیفری در پایان فرایند دادرسی برای مجرمان جوان در نظر گرفته شده است.

۳-۴. تعلیق تعقیب

تعلیق در لغت به مفهوم معین نکردن وضعیت یک امر است، به صورتی که تصمیمی در مورد درستی یا نادرستی کار مذکور گرفته نشده باشد و همچنین به معنای آویختن است. در اصطلاح، تعلیق ایجاد سکنه در اثری حقوقی است، مانند وقفه در حدوث عقد نسبت به زمان آن. در امر کیفری، تعلیق تعقیب به معنای عملی است که طی آن، مقامات مسئول، با وجود احراز شرایط قانونی، ادامه تعقیب کیفری متهم را برای زمان مشخصی متوقف می‌نمایند و چنانچه در آن مدت معین، متهم مرتکب جرم جدیدی نشود، آثار بزه لغو شده و قرار صادر می‌گردد.^{۶۵}

تعلیق تعقیب دعوی کیفری از مصادیق متناسب بودن تعقیب است. نهاد تعلیق تعقیب بهترین نهادی است که می‌تواند اثرات مثبتی در اصلاح و بازاجتماعی شدن مرتکب جرم داشته باشد و بدون پیامدهای منفی که معمولاً از محکومیت به کیفر حاصل می‌شود، جامعه را از اهداف مقرر برای مجازات برخوردار نماید. اعمال این رویکرد کیفری تقنینی، زمانی مناسب است که در چرخه یک سیاست کیفری قضایی و اجرایی دقیق و حساب‌شده از آن استفاده گردد. چنانچه اهداف و نکات مهم قرار تعلیق تعقیب در رویه قضایی مورد عنایت قرار نگیرد و در اجرای دستورات مربوط به این قرار، نظارت لازم اعمال نشود و تنها به‌عنوان یک سازوکار ارفاقی و وسیله‌ای برای مختومه کردن پرونده به آن نگرسته شود، آثار مثبت این سیاست جنایی حاصل نخواهد شد.

۶۴. شکرچی‌زاده، آیین دادرسی کیفری انگلستان، قاعده اقتضای تعقیب، ۱۹۱.

۶۵. صمد حضرتی، «جایگاه قرار تعلیق تعقیب در نظام کیفری کنونی»، پیام آموزش ۲۳ (۱۳۹۲): ۶۱-۶۳.

در حقوق انگلستان، تعلیق تعقیب در شرایطی اعمال می‌شود که ابتدا، با توجه به اوضاع و احوال پرونده، صدور این قرار مناسب باشد و نیز، جرم از جرایم سبک باشد و مرتکب به اتهام خود اقرار کرده باشد.

در حقوق جزایی ایران، تعلیق تعقیب دارای سابقه است و در پی سیاست‌های تقنینی مختلف در این مورد، نظرات مختلفی نسبت به آن ابراز شده است. اولین بار، در سال ۱۳۵۲ شمسی، با تصویب ماده ۴۰ مکرر در قانون تسریع دادرسی و اصلاح قسمتی از قانون آیین دادرسی کیفری، تعلیق تعقیب بیان شد. پس از آن، در سال ۱۳۵۶ شمسی و وفق ماده ۲۲ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری دچار تحولاتی گردید.^{۶۶} بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و براساس اصل چهارم قانون اساسی، مقررات کیفری تغییر کرد. پس از آن، ماده ۱۵ قانون مبارزه با مواد مخدر اصلاحی سال ۱۳۸۹/۹/۵ نیز نهاد تعلیق تعقیب را پیش‌بینی نمود. نهایتاً مواد ۸۰ و ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، با الحاقات و اصلاحات سال ۱۳۹۴، قرار تعلیق تعقیب را پذیرفته است.^{۶۷}

از بررسی ماده ۸۰ قانون مذکور درمی‌یابیم که از موارد صدور قرار تعلیق تعقیب در جرایم تعزیری ۶، ۷ و ۸، اخذ موافقت متهم است. به نظر می‌رسد جایی که شاکی گذشت خود را اعلام نموده، شرط اخذ موافقت او شرطی اضافی و زائد است و شرط نهایی برای صدور قرار تعلیق تعقیب، اخذ تأمین متناسب در صورت ضرورت است و تشخیص ضرورت اخذ تأمین با مقام دادستان است. نکته قابل توجه این است که چنانچه نظر دادستان بر صدور قرار تعلیق تعقیب باشد، ولی متهم نتواند تأمین متناسب معرفی کند، به‌ناچار تعقیب ادامه خواهد یافت. به نظر می‌رسد در رویه قضایی باید به‌گونه‌ای رفتار شود که ناتوانی از گذاشتن تأمین، منجر به ادامه تعقیب نشود و به شکلی متناسب، و عنداللزوم صدور قرارهای تأمین خفیف‌تر، زمینه برای اعمال سیاست کیفری مبنی بر تعقیب‌زدایی فراهم شود.

۶۶. در کلیه اتهامات از درجه جنحه، هرگاه متهم اقرار به ارتکاب جرم نماید، دادستان راساً می‌تواند تا اولین جلسه دادرسی با احراز شرایط زیر، تعقیب کیفری او را با رعایت تبصره‌های ۱ و ۲ ماده ۴۰ مکرر قانون تسریع دادرسی و اصلاح قسمتی از قوانین آیین دادرسی کیفری و کیفر عمومی، معلق سازد: ۱- اقرار متهم حسب محتویات پرونده مقرون به واقع باشد، ۲- متهم سابقه محکومیت کیفری مؤثر نداشته باشد، و ۳- شاکی یا مدعی خصوصی در بین نبوده یا شکایت خود را استرداد کرده باشد.

۶۷. در جرایم تعزیری درجه شش، هفت و هشت که مجازات آن‌ها قابل تعلیق است، چنانچه شاکی وجود نداشته، یا گذشت کرده یا خسارت وارده جبران گردیده است و یا با موافقت بزه‌دیده، ترتیب پرداخت آن در مدت مشخصی داده شود و متهم نیز فاقد سابقه محکومیت مؤثر باشد، دادستان می‌تواند پس از اخذ موافقت متهم و در صورت ضرورت، با اخذ تأمین متناسب، تعقیب وی را از شش ماه تا دو سال معلق کند.

در جرایم تعزیری مورد اشاره، به شرط جبران خسارات وارده بر شاکی خصوصی، دادستان می‌تواند از تأسیس تعلیق تعقیب استفاده کند، اما در پرونده‌هایی که شاکی خصوصی وجود دارد، طرح شکایت اغلب به منظور گرفتن خسارات و صدمات ناشی از جرم است.^{۶۸} تلاش بر این است که از ورود کودکان به محاکم جزایی اجتناب شود، و چون اغلب جرایم کودکان معارض با قانون، از جرایم تعزیری سبک و به عبارتی جزو جرایم مشمول قرار تعلیق تعقیب است و از طرفی سیاست کیفری در قبال کودکان بزهکار، اتخاذ سیاست‌های ارفاقی و تربیتی است، استفاده از قرار تعلیق تعقیب برای رسیدن به این منظور، می‌تواند یکی از دستاوردهای مهم حقوقی باشد و نهاد تعلیق تعقیب در این شرایط کارساز خواهد بود.

۳-۵. پذیرش مجرمیت^{۶۹}

پذیرش مجرمیت به این مفهوم است که متهم به موجب آن، اتهام وارده را می‌پذیرد. براساس اسناد بین‌المللی، قبول مجرمیت به عنوان یک سیاست ارفاقی نسبت به بزهکاران مطرح است. اما دستگاه قضایی ایران، به‌رغم مفید و اثربخش بودن این سیاست ارفاقی، جز در جرایم معدودی و آن هم در قالب اقرار و ابراز ندامت و همکاری با نظام کیفری، آن را به رسمیت نشناخته و ناشناس و مغفول مانده است. این روش فواید متعددی دارد، از جمله عدم اطاله در دادرسی. متأسفانه نبود ضابطه‌ای معین در مورد نحوه اجرای آن، قطعاً حقوق متهم را خدشه‌دار خواهد کرد. پذیرش مجرمیت نشانه‌ای از اصلاح بزهکار جهت بازاجتماعی شدن و انطباق با زندگی بدون جرم است. در چرخه کیفری، ایران اصل پذیرش بزهکاری و شیوه‌های پذیرش آن نسبت به بزهکاران را بستری برای مذاکره بین دادستان و بزهکار می‌داند. پذیرش مجرمیت در جرایم مستوجب تعزیرات مؤثر خواهد بود. در جرایم تعزیری، براساس ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، اقرار مرتکب یکی از جهات تخفیف مجازات برشمرده شده است.

به نظرمی‌رسد در این روش، متهم پس از گفت‌وگو با دادستان، به ارتکاب جرم اقرار می‌کند تا با قبول آن کمترین میزان کیفر از سوی دادگاه برای وی لحاظ شود. اقرار متهم به ارتکاب بزهکاری نزد دادستان، به منظور برخورداری از پایین‌ترین اندازه مجازات را پذیرش بزهکاری می‌گویند. البته ماده ۱۴۴ قانون عدالت کیفری مصوب ۲۰۰۳، بیان می‌دارد که اقرار

۶۸. شادی عظیم‌زاده و هدیه هدایت، «از جبران خسارت ناشی از جرم علیه کودک تا نحوه ترمیم خسارات؛ با نگاه تطبیقی به قوانین کشورهای اروپایی، آمریکایی و اسناد بین‌المللی»، پژوهش حقوق کیفری ۵، شماره ۱۷ (۱۳۹۵): ۳۳.
69. Guilty plea.

متهم در صورتی پذیرفته است که منطبق با واقع باشد.^{۷۰}

۳-۶. توافق اتهام^{۷۱}

توافق بر سر اتهام، قراردادی است میان مقام تعقیب کننده جرم و متهم که هر دو طرف ملزم به رعایت آن هستند و مفاد آن عبارت است از این که در صورت اعتراف متهم به جرم، یا کیفیات مشدده آن در نظر گرفته نمی شود، مثلاً سرقت مقرون به آزار و اذیت، سرقت ساده یا حتی شروع به سرقت در نظر گرفته می شود، یا سایر اتهام های وارده به متهم نادیده گرفته می شود و فقط به جرم اعتراف شده رسیدگی می گردد، و یا اگر فقط یک مورد تحقیق باشد، اعتراف متهم باعث کاهش در میزان مجازات می شود.^{۷۲}

فرق این نهاد با قبول بزهکاری در این است که در نهاد پذیرش بزهکاری، پس از اقرار به مجرمیت، پرونده مختومه می شود، اما در معامله اتهام، نوع اتهامات تغییر می یابد، یا تعداد اتهامات و یا میزان مجازات کاهش پیدا می کند و پرونده مختومه نمی شود.^{۷۳} بنابراین معامله اتهام دارای اشکال متعددی است. کاهش شدت و میزان اتهام، کاهش شمار اتهام ها و یا نادیده انگاشتن تعدادی از آن ها، کاهش محکومیت، جایگزین کردن اتهامات دارای پیامد منفی و درخواست نکردن مجازات از بارزترین شکل های معامله اتهامی هستند.^{۷۴}

در حقوق کیفری ایران، توافق و معامله اتهام در مرحله دادرسی مورد پذیرش قرار نگرفته است و دادستان نمی تواند بر این مبنا تعقیب را متوقف کند، اما ممکن است این نهاد حقوقی در مرحله دادگاه مورد لحاظ باشد، بدین نحو که با توجه به ماده ۴۴۲ ق.آ.ک، پس از صدور حکم محکومیت، چنانچه محکوم علیه به رأی صادره تمکین کند و درخواست اسقاط تجدیدنظرخواهی نماید، دادگاه صادرکننده رأی مکلف است تا یک چهارم مجازات داده شده تخفیف دهد. اما در نظام حقوقی انگلستان، معامله اتهام وجود دارد. براساس این روش،

70. Andrew Ashworth and Mike Redmayne, *The Criminal Process*, 4th edition (Oxford: University PRESS, 2002), 265.

71. Plea Bargaining.

۷۲. عطاالله روشن قنبری، «نگاهی به معامله اتهام در حقوق ایالات متحده آمریکا»، ماهنامه حقوقی کانون سردفتران و دفتریاران، ۵۲، شماره ۱۰۳ (۱۳۸۹): ۱۰۲.

۷۳. علیرضا جمشیدی و علیرضا نوریان، «متناسب بودن تعقیب کیفری: مفهوم، مبانی و جلوه ها در حقوق ایران و انگلستان»، ۱۵۶.

74. Frank Schmalleger, *Criminal Justice Today, An Introductory Text for the 21st century*, 11th edition (Hoboken, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2010), 358.

مذاکراتی بین مقام تعقیب و متهم انجام می‌شود تا مقام تعقیب، متهم را متقاعد کند که به جرم خود اعتراف کند. در صورتی که متهم متقاعد شود و اقرار به جرم کند، در مقابل از مسئولیت کیفری خفیف‌تر برخوردار خواهد شد، برای مثال سرقت مسلحانه او به سرقت ساده و یا اتهام تجاوز او به عمل منافی عفت تبدیل می‌شود.^{۷۵} البته حقوق دانان انگلیسی معتقدند تا قرن ۱۸ میلادی هیچ‌گونه سابقه و اثری از معامله اتهام در پرونده‌های کیفری در انگلستان نیافته‌اند.^{۷۶}

نتیجه‌گیری

اصل متناسب بودن تعقیب، به‌عنوان یک ابزار مناسب برای اجرای سیاست جزایی افتراقی، در صدد آن است که نگرش خود را به عدالت بازپرورانه و یا ترمیمی هدایت کند و از عدالت سزادهنده در مورد اطفال و نوجوانان معارض قانون فاصله بگیرد. به‌طور اجمالی، از نتایج پژوهش انجام‌شده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- وضعیت و شرایطی در اجرای اصل تناسب تعقیب وجود دارد که برای عدم تعقیب مرتکب ضروری است. چه بسا برخی جهات برای اجرای این قاعده، حیطة اعمال و صدور آن را تحدید می‌کند. بنابراین باید مشکلات اجرا به حداقل کاهش یابد.

- صرف عدم تعقیب کودکان معارض با قانون موجب می‌شود که رسیدن به اهداف غایی با مشکلاتی همراه باشد، چراکه در مورد این گروه، روش‌های مداخله‌ای برای هدایت در تعلیم و تربیت آن‌ها مهم است. البته حقوق انگلستان در مورد کودکان و نوجوانان زیر ۱۸ سال، ابزارهای توبیخ و اخطار نهایی را عنوان کرده‌است که توأم با ورود اجباری و اختیاری بیان شده‌اند و تفسیر این بود که رها کردن کودکان و نوجوانان، به معنای محروم کردن آن‌ها از برنامه‌های اصلاح و تربیت است.

- در نظام حقوق کیفری ایران، مقام تعقیب جرائم صرفاً دادسرا است و افرادی با رتبه‌های قضایی این امر را برعهده دارند و هیچ اختیاری در مورد تعقیب یا عدم تعقیب کودکان بزهکار به پلیس واگذار نشده‌است. شاید قانون‌گذار ایرانی به این نتیجه رهنمون شود که حق اختیار تعقیب کودکان بزهکار را از ابتدا به مقام تعقیب اعطا کند. اما در نظام حقوقی انگلستان، وظیفه تعقیب برعهده پلیس است و به این جهت نیز در بیشتر موارد مربوط به کودکان و

۷۵. رضا میری، تعقیب کیفری، چاپ ۱ (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۰)، ۸۵.

۷۶. عطاالله روشن قنبری، «نگاهی به معامله اتهام»، ۱۱۰.

نوجوانان، این نهاد، حق عدم تعقیب و اعمال یکی از نهادهای اخطار مشروط یا توییح و یا هشدار نهایی را بر عهده دارد که این عمل باعث تعامل و هماهنگی بیشتر بین پلیس و دادستانی شده است؛ مطلبی که در حقوق ایران کمتر رعایت شده است.

- همچنین تعدد نمایه‌ها و راهکارهای اجرایی این اصل در حقوق انگلستان، نیل به اهداف غایی این اصل را بیشتر و بهتر از حقوق ایران میسر می‌کند و پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار ایرانی در تدوین قوانین مربوط به اطفال و نوجوانان بزهکار، از ظرفیت‌های موجود در حقوق انگلستان نیز بهره بگیرد.

- در شرایطی که شاکیان پرونده به تعقیب قضایی کودکان بزهکار مصر باشند، اهمیت اصل متناسب کردن تعقیب مقام قضایی بسیار بیشتر به چشم می‌خورد. تعدد و تراکم پرونده‌های کیفری، اطالۀ دادرسی، مشکلات و هزینه‌دادرسی و ... نظام‌های مبتنی بر قانون، از جمله نظام حقوقی ایران را به تسلیم در برابر اقتضائات اجتماعی مجبور می‌کند.

- علی‌رغم تغییرات در آخرین متن قانونی، شاهد پابرجا بودن سیستم دادرسی شکلی همانند سابق، البته با ملاحظات و تغییراتی در مورد آن‌ها هستیم. اما دغدغۀ اصلی، فقدان تأثیر کافی واکنش‌های شکلی تاکنون است که از این رو باید با روی گرداندن از دادرسی کیفری در مورد اطفال و نوجوانان، بتوان هرچه بیشتر این تناسب و نتیجه را برقرار نمود. لذا پیشنهاد می‌شود که تعیین ضابطه‌مند این اصل، در سیاست جنایی قضایی، با تدارک سازوکار اجرایی مناسب آن رویه شود تا به نحو مطلوب‌تری به هدف مدنظر در سیاست جنایی تقنینی دست پیدا کنیم.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۲۳

سیاهه منابع

الف- منابع فارسی:

- آخوندی، محمود. *آیین دادرسی کیفری*. چاپ ۱۳، جلد ۱، تهران: نشر سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۶.
- آقایی، سارا. «کاربست ادبیات عدالت‌ترمیمی در نظام عدالت جهانی کودکان و نوجوانان: مبانی نظری، موانع و ظرفیت‌ها» در: *چکیده مقالات دومین همایش دوسالانه بین‌المللی عدالت‌ترمیمی: پل ارتباطی میان تمدن‌های جاده ابریشم، سرویراستار: محمد فرجیها، ۱۳۷-۱۳۹*. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۷.
- باباخانی، عرفان، مهران پرسته، و جیمی هرنگ. «ارزیابی عدالت‌ترمیمی در مرحله پلیسی در نظام کیفری ایران و فرانسه» (همایش بین‌المللی پلیس و عدالت‌ترمیمی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ۱۳۹۷).
- جمشیدی، علیرضا، و علیرضا نوریان. «متناسب بودن تعقیب کیفری: مفهوم، مبانی و جلوه‌ها در حقوق ایران و انگلستان»، *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری* ۱، شماره ۳ (۱۳۹۲): ۱۴۳-۱۶۱.
- جهانی‌پور، محمدعلی. *دادرسی کیفری اختصاصی اطفال و نوجوانان بزهکار*. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۷.
- حضرتی، صمد. «جایگاه قرار تعلیق تعقیب در نظام کیفری کنون»، *پیام آموزش*، شماره ۲۳ (۱۳۹۲): ۶۱-۶۳.
- خدابنده‌لو خان‌کندی، اصغر. «بررسی تطبیقی دادرسی اطفال بزهکار در حقوق ایران و انگلستان» پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۲.
- رضوانی، محمد، و میلاد طاهریان. «قضایابی در عدالت کیفری کودکان و نوجوانان با تأکید بر اسناد بین‌المللی و نظام کیفری ایران»، در: *سیاست کیفری کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و بزهکار*، به کوشش: حسین پور محی‌آبادی، ۳۰۶-۳۲۶. تهران: میزان، ۱۳۹۵.
- روشن قنبری، عطاالله. «نگاهی به معامله اتهام در حقوق ایالات متحده آمریکا»، *ماهنامه حقوقی کانون سردفتران و دفتریاران* ۲، شماره ۱۰۳ (۱۳۸۹): ۱۰۱-۱۱۰.
- ساقیان، محمدمهدی. «حقوق دفاعی متهم در جایگزین‌های تعقیب کیفری»، *آموزه‌های حقوق کیفری* ۱۶، شماره ۱۷ (۱۳۹۸): ۱۶۱-۱۸۸.
- شکرچی‌زاده، محسن. *آیین دادرسی کیفری انگلستان (قاعده اقتضای تعقیب)*. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴.

صادقی، ولی‌الله. «قضازدایی» در: *دانشنامه سیاست‌گذاری حقوقی*. به کوشش: لعیا جنیدی و امیرحسین نیازپور. تهران: ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، ۱۳۹۹.

عظیم‌زاده، شادی، و هدیه هدایت. «از جبران خسارت ناشی از جرم علیه کودک تا نحوه ترمیم خسارات؛ با نگاه تطبیقی به قوانین کشورهای اروپایی، آمریکایی و اسناد بین‌المللی»، *پژوهش حقوق کیفری* ۵، شماره ۱۷ (۱۳۹۵): ۳۱-۶۵.

قانون آیین دادرسی کیفری، ۱۳۹۲.

قانون تشکیل شرکت پست جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۶.

قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی، ۱۳۶۷.

قانون مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۹.

قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲.

قورچی بیگی، مجید، و معصومه شهرانی. «میزان صدور احکام بازپرورانه در بزهکاری کودکان و نوجوانان بعد از تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، *مجله حقوقی دادگستری* ۸۲، شماره ۱۰۲ (تابستان ۱۳۹۷): ۱۶۱-۱۸۹.

محمودی جانکی، فیروز. «حق دفاع متهم» در: *علوم جنایی (گزیده مقالات برای ارتقا دانش دستاوردکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران)*، زیر نظر کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر. قم: سلسبیل، ۱۳۸۴.

معاونت حقوقی ریاست جمهوری. *منتخب جلد اول جرایم و مجازات‌ها*. تهران: معاونت تدوین و تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، ۱۳۹۲.

مهر، نسرين. *عدالت کیفری کودکان و نوجوانان*. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۰.

مؤذن‌زادگان، حسنعلی، غلامحسن کوشکی، محمد بارانی، و حسین یاراحمدی. «قضازدایی پلیسی در قبال اطفال و نوجوانان بزهکار مطالعه تطبیقی نیوزیلند، کانادا و ایران»، *فصلنامه پژوهش‌های دانش/تنظیمی* ۱۸، شماره ۳ (زمستان ۱۳۹۵): ۴۵-۶۹.

میری، رضا. *تعقیب کیفری*. چاپ ۱، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۰.

میلانی، علیرضا، و علی پورقاسم. «بایگانی کردن پرونده کیفری»، *فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی* ۲، شماره ۱ (۱۳۹۵): ۱۲-۱۶.

نوروزی، بهروز، مهرا صفاری، علی مهدوی، و محمدعلی ثابت. «اصل اقتضاء تعقیب در قلمرو جرایم اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و انگلستان»، *فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، شماره ۳۴ (۱۳۹۶): ۱۵۳-۱۸۴.

نیاز پور، امیرحسین. *توافقی شدن آیین دادرسی کیفری*. چاپ ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۰.

تبیین قاعده لزوم تناسب تعقیب در حوزه بزهکاری ... / ولی‌زاده، عباسی و اسماعیلی ۱۲۵

وطن‌خواه، ویدا. «ترمیمی شدن عدالت کیفری اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و انگلستان» پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۶.

ب- منابع لاتین:

- Ashworth, Andrew, and Mike Redmayne. *The Criminal Process*. 4th edition, Oxford: University PRESS, 2002.
- Campbell Black, Henry. *Black's Law Dictionary West Publishing Co*. 6th Edition, [N.P]:1990.
- Catherine, Elliott, and Quinn. *Tort Law*. 11th edition, United Kingdom: Pearson Education Limited, 2017.
- Children and Young People Act, 1969.
- Code of Practice for Youth Conditional Cautions for 16 & 17 Year Olds, Laid Before Parliament In Draft Pursuant to Section 66 G of The Crime And Disorder Act 1988 Subject to Approval By A Resolution of Each House of Parliament , No 1-2, 2009.
- Code of Practice for Youth Conditional Cautions for 16 & 17 Year Old. Crime & Disorder Act 1998, No 66A, 2, 2009.
- Crime and Disorder Act, 1998.
- Gelsthorp, Land Morris. "Much Ado about Nothing: A critical comment on Key Provision Relating to Children in the Crime and Disorder Act." *Child and Family law Quarterly* 11, no. 3 (1998): 210.
- Glotova, E. "Le rappel à la loi pour les mineurs, une expérience personnelle." *Journal du droit des jeunes* 2016/1, N° 351-352 (2016): 62-66.
- Hannibal, Martin, and Lisa Mount Ford. *LPC Handbook on Criminal Litigation*. 1st published, Oxford: OUP Oxford, 2008.
- Home Office Circular, Annex C, Op. Cit, No 8-8, 2006.
- Home Office Circular, 2008.
- Jasch, Michael. *Police And Prosecutions: Vanishing Differences Between Practices in England and Germany, Public Law*. [N.P]: Institute of Criminal Justice. 2010.
- Lourine Kaal, Hendrien. *The Police Cautioning of Drug Offenders: Policies Practices, And Attitudes*. England: The University of Bristol, 2008.
- Ray, James V., and Kristina Childs. "Juvenile Diversion." In *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice*. edited by Marvin D. Krohn and Jodi Lane, 422-438. Oxford: Willey- Blackwell, 2015.
- Schmallegger, Frank. *Criminal Justice Today, An Introductory Text for the 21 st century*. 11th edition, Hoboken/New Jersey: Pearson Prentice Hall., 2010.
- Slapper, Gary, and David Kelly. *The English Legal System: 2009-2010*. 10th edition, Abingdon: Routledge Cavendish, 2009.
- Sprack John. *A Practical Approach to Criminal Procedure*. 13th edition, England: Oxford University Press, 2014.
- Stoate, Richard. *National Standards for Cautioning (Revised)*, No. 1, Note 1A.

- T. Molan, Michael. *Sourcebook on Criminal Law*. 2nd edition, London: Cavendish Publishing, 2001.
- The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions Annex A: Offences That May Be Youth Conditionally Cautioned, Summary Only Offences.
- The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions Annex A: the Offences and Attempts to Commit Them.
- The Director's Guidance on Youth Conditional Cautions, 2010.